

ZNAJSTVENO SAVJETOVANJE O 130-GODIŠNJICI HRVATSKOG
NARODNOG PREPORODA

Dne 30. i 31. ožujka 1966. održano je u Zagrebu znanstveno savjetovanje kojemu je bila zadaća da svestrano osvijetli razdoblje ilirskog pokreta ili Hrvatskoga narodnog preporoda. Savjetovanje je trebalo da obilježi 130-godišnjicu toga pokreta kojemu sudionici sami stavljaju početak u g. 1835, povezujući ga s pokretanjem Novina hrvatskih i njihova priloga — Danice hrvatske, slavonske i dalmatinske. Prema tome, savjetovanje je u stvari održano u povodu obljetnice uvođenja štokavskog narječja i ilirskog imena u Gajeve listove (1836).

Od 24 referata, koje su pročitali stručnjaci iz Hrvatske, Makedonije, Srbije i Slovenije, većina ih se odnosila na pitanja književnog stvaranja i jezika (među ostalima: Lj. Jonke, Jezična problematika u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda, i Zl. Vince, Pogledi na jezična pitanja u Dalmaciji u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda), ali je u nekoliko referata bila obuhvaćena i ekonomska, politička, socijalna i idejna problematika preporodnog razdoblja. To su, osim »Uvodne riječi« M. Krleže, referati: J. Šidak, Hrvatski narodni preporod — ideje i problemi; V. Foretić, Prva faza hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji (do sredine 19. st.); I. Karaman, Ekonomske prilike u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda; V. Krestić, Stanje saobraćaja u Hrvatskoj u vreme ilirskog pokreta; J. Ravlić, Ustanove i društva kulture u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda; M. Živančević, Ilirska varijanta ideje o slovenskoj uzajamnosti i H. Polenaković, Ilirci i ilirske ideje u Makedoniji.

U ostalim referatima prikazan je razvoj glazbe, kazališta i likovnih umjetnosti, a dva su, najzad, posvećena i znanstvenom razvoju u to doba (među njima M. Brandt, Društvene nauke u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda).

Svi su referati objavljeni u trobroju »Kola« Matice hrvatske IV, 8—10, kolovoz-listopad 1966, str. 125—436. U taj je zbornik naknadno ušlo i nekoliko članaka koji su svojom tematikom upotpunili i zaokružili sadržaj savjetovanja (među njima: T. Jakić, Štamparstvo i knjižarstvo u Zagrebu za vrijeme ilirskog preporoda).

Referati I. Karamana i V. Krestića, izrađeni uglavnom na temelju literature, otvaraju neke probleme važne za detaljnije poznavanje ekonomsko-društvene podloge preporodnog pokreta. Oba ističu odlučno značenje trgovačkog sloja za taj pokret. Prema Karamanu, »izuzetan položaj zauzima krupna trgovačka buržoazija« (182), koja se razvija u vezi s tranzitnom trgovinom, a Krestić, govoreći o toj trgovini, spominje »nekoliko značajnih trgovačkih središta sa bogatom buržoazijom koja je akumuliranim kapitalom stvorila nužnu materijalnu bazu za nastanak i razvitak ilirskog pokreta« (199). Međutim, za tako uopćene decidirane tvrdnje nedostaju još uvijek konkretni podaci. Osim nekih poznatih slučajeva koji više služe za ilustraciju te tvrdnje negoli za dokaz o njezinoj ispravnosti, ne raspolažemo ni danas pouzdanijim rezultatima o stvarnom značenju i ulozi trgovačke buržoazije u preporodnom pokretu, kojemu ona nije bila jedini nosilac niti isključiva materijalna osnovka. Nedovoljno objašnjena ostaje i Karamanova konstatacija o tome da je već u to doba i »krajiški elemenat jače uključen u unutrašnjetrgovinsku razmjenu« (181), a pogotovu je oskudno potkrijepljena pretpostavka R. Bićanića, koju je i Karaman preuzeo, da je konkurencija ruskog žita imala za posljedicu sukob interesa između hrvatskog i mađarskog plemstva (188). To je pitanje utoliko važnije što Bićanić zaključuje da je razdvajanje tih interesa »u trgovini zbog ruskog žita [...] moralo imati i velikog utjecaja na političke njihove odnose« (Počeci kapitalizma u hrvatskoj ekonomici i politici, 1952, 147). Međutim, Draškovićeva »Disertacija«, na koju se Bićanić u tom pitanju isključivo oslanja, ne daje podloge za spomenutu pretpostavku.

V. Foretić je uobičajenom mišljenju da se o počecima narodnog preporoda u Dalmaciji može govoriti tek poslije 1860. suprotstavio dobro obrazloženu periodizaciju prema kojoj je 40-e godine, do zaključno g. 1849, obilježio kao njegovu »prvu fazu«, a njezine rezultate izrazio riječima: »To je jače duhovno, kulturno i književno povezivanje Dalmacije s Hrvatskom, konačno primanje Gajeva pravopisa, znatnije objelodanjivanje tekstova na narodnom jeziku, uvođenje hrvatskog jezika kao predmeta u gimnazije, izdavanje službenih novina i publikacija i u hrvatskom primjerku te prvo prodiranje narodnog jezika u urede, a pogotovo afirmacija hrvatskog imena kao narodnog i želja za sjedinjenjem s Hrvatskom« (168).

J. Ravlić je u svom referatu rezimirao svoje ranije priloge o djelatnosti Ilirske čitaonice i Matice ilirske, ograničivši se s pravom na razdoblje do Bachova aspotutizma s kojim je preporodni pokret završio svoju povijest.

Iznenaduje što su oba referata o znanstvenom razvoju »u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda« — kako je izričito rečeno u njihovu naslovu — prešla preko ove granice i produžila preporodni pokret do 1866. (Brandt) a na području prirodnih nauka čak do u XX stoljeće (Vl. Blašković). Iako se M. Brandt u prikazu razvoja historiografije mogao korisno poslužiti »Nacrtom« F. Račkoga (Rad JAZU 80, 1885), on nije uzeo u obzir njegovu dobro promišljenu i obrazloženu periodizaciju, prema kojoj preporodno razdoblje čini doista jednu u sebi zaokruženu cjelinu. Dakako, u tom bi slučaju prikaz humanističkih nauka postao mnogo čedniji — osim, donekle, na jezičnom području. Međutim, ni u tom pogledu nije ovaj prikaz lišen suvišnog pretjerivanja. O Babukićevu (nedovršenom!) članku: »Misli o pravopisu« (Bačka vila 1841. i 1844) Brandt tvrdi da sadržava autorovu »koncepciju slavenske paleografije« (379), iako se Babukić zadovoljava time da »prisposodobom pismenah« dokaže feničko (!) porijeklo glagoljice. Ni za njegov odgovor Vuku, objavljen u »Kolu« 1847, ne može se ustvrditi, kako to Brandt čini, da se Babukić u njemu »zalaže za etimologiju koju su preporoditelji onda i usvojili« (378). Polemika se odnosila na ortografiju i samo je uzgredno pitanje o slovu *h* imalo veze s etimologijom. Uostalom, nije ispravna ni zaključna tvrdnja da su preporoditelji usvojili etimologiju »onda« tj. nakon što je Babukić objelodanio svoj odgovor Vuku. Etimologija hrvatskih preporoditelja najtješnje je povezana s prvim počecima novoga književnog jezika pa je mnogo starija i od Babukićeva spomenutog teksta.

Suvišnog pretjerivanja koje, osim toga, posvjedočuje i nepoznavanje prikazane materije ima, na žalost, i u odjeljku o historiografiji. Običnu rubriku Kukuljevićeva »Arkiva« II pod naslovom: »Umjetnost i književnost«, u kojoj ima različitih priloga od više autora, Brandt naziva Kukuljevićevom »komparativnom studijom« (380)! A članak A. T. Brlića: »Kratka uspomena godine 1848. i 1849«, koji nije mogao doći u ruke javnosti jer je čitava naklada bila odmah uništena, Brandt naziva »sociološko-političkim esejem« (388), iako se većim dijelom sastoji od dokumentarnih tekstova i neke sociološke analize u njemu uopće nema. Polemika A. Starčevića s A. T. Brličem, objavljena 1851. u Narodnim novinama, ograničava se na pobijanje pojedinih Brličevih tvrdnja u njegovu »Životopisu kralja Krešimira II Velikog« i zbog toga je naprosto neshvatljivo kako je Brandt mogao njezinu »značajnost« — vjerojatnije je pomišljao na njezino značenje — pronaći u tome što je ondje, tobože, »prvi put kod nas formulirana vlastita filozofija povijesti nekog našeg autora« (389). Bez osnove je i tvrdnja da je Brlić svoj članak izradio »na temelju arhivske građe« (386), jer su isprave, o kojima se radi, bile već odavno prije objelodanjene (sam se Brlić poziva na Luciusa).

U prikazu historiografije ima i drugih pogrešaka. »Pregled hrvatske poviesti« od S. Ljubića (1864) nije nikakav »dodatak« njegovu »Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske« (380) nego — kako je u podnaslovu knjige navedeno — »izvadak« iz toga djela, niti on »obuhvaća kratak prikaz povijesti južnoslavenskih naroda«, kako Brandt tvrdi, nego upravo samo povijest hrvatskog naroda (u tekstu »Ogle-

dala«, naprotiv, zastupani su i drugi Južni Slaveni). »Pisma županije zagrebačke od g. 1861.« u dva »sveščića« (ne »sveska«!), isključivo su djelo D. Kušlana s kojim M. Suhaj, kako Brandt tvrdi (384), nema ništa zajedničko. Njihova se suradnja odnosi samo na »Saborske spise« od 1861.

Spis »De municipalibus iuribus et statutis [...]« (1830) nisu »objavili« J. Kušević i V. Kirinić, kako Brandt tvrdi (385), nego mu je — prema Kirinićevu vlastoručnom svjedočanstvu — bio autorom Kušević (usp. VZA IX, 1907, 199). Franjo Žigrović nije nikada bio »Jelačićev privatni tajnik« (385) nego je na hrvatskom saboru 1848. izabran za posljednjeg protonotara kraljevstva! Spominjući brošuru: »Fundamenta [...]« iz g. 1832, kojom se »autor borio protiv priključenja Slavonije mađarskom političkom teritoriju« (385), Brandt očigledno pomišlja na nekoga suvremenog pisca. Međutim, brošuru je još 1792. napisao N. Škrlec. Itd.

Nije u skladu s činjenicama ni Brandtova tvrdnja da je Vojna Krajina »bila predmet političke borbe preporodilaca (?! J. Š.) protiv direktne austrijske vojne vlasti u tim krajevima« (386). Do 1848. naši se »preporodioci« u takvu borbu nisu upuštali niti su to mogli učiniti. A 1848, kada su to najzad uradili, zadovoljili su se zahtjevom da se građanski ustav Hrvatske proširi i na Krajinu, ali da se ona kao vojni institut do daljega zadrži. To su stanovište, uostalom, zastupali i predstavnici samih krajišnika.

Iako se u svim referatima opravdano upotrebljavaju termini »hrvatski narodni preporod« i »ilirski pokret«, Brandt spominje i neki »specifični kulturno-politički pokret obilježavan imenom ilirski narodni preporod« (388) — iako ga ni suvremenici ni nauka nisu tim imenom obilježavali.

Jednako tako mora iznenaditi i, u nauci neuobičajeni, naziv koji je za ilirski pokret upotrijebio Vl. Bazala u svom članku: »Liječnici u razdoblju tzv. ilirske idile«, izdvajajući tu »idilu« kao »najvažniji dio hrvatskoga narodnog preporoda« i po važnosti i po razdoblju« (402).

Jaroslav Šidak

RADOVI ZLATKA VINCE O POVIJESTI KNJIŽEVNOG JEZIKA I PRAVOPISA U DALMACIJI

U svojim raspravama: 1. Rad pravopisne komisije u Zadru god. 1820 (*Radovi* Filozofskog fakulteta u Zadru I, razdio lingvističko-filološki, 1960, 66—81); 2. Stav »Zore dalmatinske« u Zadru prema težnjama iliraca za jedinstvenom grafijom u hrvatskoj književnosti (*Radovi* Naučnog društva Bosne i Hercegovine, XVIII, Odjeljenje historijsko-filoloških nauka 6, 149—172); 3. Pravopisno-jezična previranja u sjevernoj Dalmaciji prije 1860 (*Radovi* Instituta JAZU VIII, Zadar 1961, 263—294); 4. Pogledi Božidara Petranovića na književni jezik (*Zbornik* za filologiju i lingvistiku IV—V, Novi Sad 1961—62, 357—361); 5. Puristička zaoštrenost suradnika »Zore dalmatinske« (*Ivšićev zbornik*, Zagreb 1963, 397—406); 6. Zadar kao središte raspravljanja o književnom jeziku u prvoj polovini XIX stoljeća u Dalmaciji (*Radovi* Instituta JAZU 11—12, Zadar 1965, 405—460 — ovaj rad predstavlja sintezu prvih triju rasprava); 7. Rječničke, posebno terminološke osobine »Kraglškog Dalmatina« (*Radovi* Filozofskog fakulteta u Zadru II, Razdio lingvističko-filološki 3, 66—83); 8. Fran Kurelac u Zadru (*Zadarska revija* 1957) — Zlatko Vince proučava historiju stvaranja književnog jezika u Dalmaciji i prikazuje stavove, shvaćanja, polemike i sukobe o čitavom nizu jezičnih problema, koja su uz to odraz kulturnog, nacionalnog, pa i političkog stanja određenog perioda u povijesti hrvatskog naroda, te su kao takva predmet interesa i historičara. Vinceovi radovi predsta-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XIX—XX

1966—67

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje dovršeno 18. XII 1968.